

Посилання на статтю

Головченко О.М. Деякі підходи до розробки проекту системи національної економічної безпеки / О.М. Головченко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2004. – № 4(12).- С.160-164. Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/>

УДК 338.242 (447)

О.М. Головченко

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ПРОЕКТУ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Дана класифікація загроз економічної безпеки (ЕБ) України, розглядає нові підходи до проблеми безпеки в умовах перехідної економіки; система ЕБ тісно погоджується із системою державної безпеки в інших сферах. Обгрунтовано методичні підходи до розробки проекту системи ЕБ. Дж. 4.

Ключові слова: економічна безпека, зовнішні та внутрішні загрози, національна безпека.

Е.Н. Головченко

НЕКОТОРЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗРАБОТКЕ ПРОЕКТА СИСТЕМЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Данная классификация угроз экономической безопасности (ЭБ) Украины рассматривает новые подходы к проблеме безопасности в условиях переходной экономики; система ЭБ соотносится с системой государственной безопасности в других сферах. Обоснованы методические подходы к разработке проекта системы ЭБ. Ист.4.

Н.М. Golovchenko

SOME APPROACHES TO DEVELOPMENT OF THE PROJECT ON NATIONAL ECONOMIC SECURITY SYSTEM

The classification of threats to economic security (ES) of Ukraine is given. New approaches to a problem of security in conditions of transition economy are considered. It is shown that the system of ES corresponds with system of state security in other spheres. Methodical approaches to development of the project on economic security system in Ukraine are grounded.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема захисту інтересів людини, суспільства і держави існувала завжди. І роль держави зі зміною права на власність не слабшає, а, навпроти, підсилюється в рамках національної (державної) безпеки.

Попередня модель безпеки була розрахована на визначений тип економічних відносин. Зі зміною цих відносин і безпека повинна бути іншою, адекватною сьогоднішньої ситуації. Крім того, необхідно враховувати, що ринкове середовище, у якому уже приходиться діяти державним і недержавним структурам безпеки, вимагає і нової «ідеології», тобто формування іншої системи політичних, економічних і правових поглядів.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Реформування економіки і системи керування в Україні з початку 90-х років ХХ в.

супроводжується комплексом кризових явищ. У той же час цілеспрямовано реорганізуються економічні відносини, методи керування, змінюються форми власності, а також організаційні форми керування.

Тривалі кризові явища в Україні були обумовлені наступними причинами:

– кризою адміністративно-командної системи керування економікою в колишньому СРСР;

– наявністю деформованої економіки («засилля» підприємств військово-промислового комплексу);

– наявністю схованої інфляції (у формі дефіциту товарів і продовольства);

– прагненням до економічної відособленості колишніх республік СРСР, що викликало розрив кооперації й економічних зв'язків;

– впровадженням ряду положень, властивих вільній конкурентній ринковій економіці, – лібералізації цін, заробітної плати, зовнішньої торгівлі при відсутності ринкових інституцій, регуляторів, фахівців і відповідних навичок.

В умовах кризи, що вразила нашу країну, її технологічний потенціал виявився на грані розпаду.

Велика частина населення не була підготовлена до роботи в умовах самостійності в прийнятті рішень і до зміни відносини до праці і трудових цінностей. Особливо важливе значення в цих умовах придбала проблема керування промисловістю. Відсутність механізму регулювання міжгалузевого обміну негайно позначилася на показниках промисловості й економіки в цілому. Почалася некерована криза державних підприємств. Ці і багато інших проблем значно утруднили перехід до нових економічних умов, зробили його досить зтяжним і хворобливим. Особливу актуальність при переході до нових економічних відносин набуває проблема економічної безпеки держави.

Ціль статті – розробити нові підходи до проблеми безпеки в умова перехідної економіки.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека може бути визначена як стан захищеності економіки від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Метою економічної безпеки є забезпечення стійкого економічного розвитку країни в інтересах задоволення соціальних і економічних потреб громадян при оптимальних витратах праці та природоохоронному використанні сировинних ресурсів і навколишнього середовища [4, с. 66].

Природно, постає запитання про те, що ж може бути віднесене до зовнішніх і внутрішніх економічних загроз.

Дослідники проблем економічної безпеки до внутрішніх загроз зараховують наступні (за ступенем значущості):

- корупція в органах влади;
- спад виробництва в наукомістких галузях;
- різке зростання злочинності;
- руйнування вітчизняних наукових шкіл;
- невиконання державою функцій захисту суб'єктів господарювання [1].

Однак деякі з перерахованих загроз не можна зарахувати до суцільно економічних, крім того, цей перелік уявляється далеко не повним.

Більш детальна класифікація основних економічних загроз може виглядати так:

- низький технологічний рівень більшості галузей;
- високі витрати виробництва;
- низька якість продукції;
- зниження науково-технічного потенціалу;
- високий рівень монополізації економіки;
- посилення сировинної спрямованості економіки;

- низька інвестиційна активність;
- скорочення виробничої сфери;
- посилення майнового розшарування населення;
- невідповідність існуючої фінансової, кредитної, грошової, податкової систем вимогам ринкових відносин;
- зростання державного боргу;
- криміналізація економіки, зростання корупції й організованої злочинності;
- негативна політика у сфері приватизації;
- незбалансованість і непослідовність дій економічних структур.

До основних зовнішніх погроз зараховують наступні:

- імпортна залежність України по багатьох видах продукції;
- сировинна спрямованість українського експорту;
- дискримінаційні заходи іноземних держав і міжнародних економічних організацій у зовнішньоекономічних відносинах з Україною;
- зростання зовнішнього боргу і, відповідно, бюджетних відрахувань на його обслуговування;
- недосконалість митної політики.

Аналіз економічної безпеки держави в найважливіших сферах економіки свідчить про те, що найбільшу небезпеку для України становлять внутрішні загрози.

Разом із тим не можна недооцінювати зовнішньоекономічний фактор, що є важливою складовою всієї проблеми економічної безпеки, особливо в умовах відкритої економіки.

Перехід України до нової системи суспільних відносин, який спричинив глибоку кризу і значні зміни у світовому суспільному порядку, призвів до особливої актуалізації проблем забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави в цілому.

Об'єктивно постає необхідність переходу від системи державної безпеки, що мала місце в колишньому СРСР, до створення нової системи державної безпеки, яка б охоплювала всі головні її сфери: соціально-політичну, економічну, військову, екологічну, інформаційну та ін.

Таким чином, система економічної безпеки України повинна розглядатися як підсистема системи державної безпеки України і у взаємозв'язку з перерахованими системами безпеки.

До сьогодні на державному рівні, починаючи з 1997 року, були спроби розроблення проекту концепції економічної безпеки України, однак до завершення цю роботу доведено не було.

У той же час досвід західних країн дозволяє простежити загальні риси в численних розробках концепції економічної безпеки.

На першому етапі такої розробки варто вибрати основну ідею, на якій будувався б проект забезпечення економічної безпеки країни.

Справа в тому, що забезпечення економічної безпеки може здійснюватися різними шляхами, і залежно від вибору основної ідеї будуть обрані і способи забезпечення економічної безпеки, і, відповідно, проект і програма її наступної реалізації.

При цьому, як правило, визначаються наступні основні питання:

- на які фундаментальні соціально-економічні підходи орієнтуватися;
- чи повинна концепція національної економічної безпеки мати ідеологічну спрямованість;
- яким головним тенденціям у внутрішньому і зовнішньому економічному середовищі держави слід протистояти, а яким – сприяти;
- чи відповідає концепція реальним можливостям її реалізації [3, с. 319].

При вирішенні цих питань необхідно мати на увазі, що проблема економічної безпеки тісно взаємозалежна з іншими сферами діяльності: правовою, соціальною, політичною, військовою, екологічною і багатьма іншими.

Проект концепції економічної безпеки держави повинен містити три базові елементи: інтереси, загрози і безпосередньо захист.

На сучасному етапі основними економічними інтересами можна вважати: забезпечення економічного суверенітету України; створення правового демократичного механізму державного регулювання економіки; економічне відродження держави і поліпшення добробуту населення; розвиток міжнародних економічних відносин. Ці економічні інтереси повинні бути перетворені на цілі державної економічної політики. За умов економіки перехідного періоду економічні інтереси різних соціальних груп вступають у протиріччя, крім того, слід враховувати протиріччя зовнішніх і внутрішніх економічних інтересів.

Навіть у країнах з розвинутою економікою завжди існує протиріччя між економічними інтересами особистості, суспільства, держави й інших держав, однак в умовах процесів трансформації ці протиріччя набувають особливої гостроти. Крім того, у перехідному періоді це збільшується несформованістю і нестійкістю всієї системи економічних інтересів. Для того щоб здійснювати цілеспрямований рух, необхідно чітко бачити саму мету, а якщо мета сформована чи визначена нечітко, то навряд чи можна говорити про ефективне її досягнення. Тому на етапі перехідної економіки варто орієнтуватися на економічні інтереси, що визначені чітко, тобто на нейтралізацію факторів, небезпечних для існування і прогресивного розвитку суспільства і держави. При такому підході основним напрямком у сфері забезпечення економічної безпеки на перехідний період стає завдання запобігання спрямуванню траєкторії розвитку суспільства і держави в зону підвищеної небезпеки, що може бути виявлена для всіх рівнів економічної безпеки держави [2, с. 81].

В економічній сфері до показників підвищеної небезпеки зараховують: 1) утрату здатності економічної системи держави вийти з економічної кризи внаслідок негативного впливу зростаючої економічної злочинності, що паралізує економічну систему держави і цивілізоване підприємництво; 2) утрату можливостей адаптації економічної системи до скорочення сировинних і енергетичних ресурсів; 3) деградацію і структурну кризу індустріальних галузей держави; 4) зростання виробничих витрат і інфляційних процесів; 5) руйнування фінансової системи держави; 6) падіння рівня виробництва ВВП і ін.

Щоб запобігти появі конкретної загрози, використовується третій елемент концепції економічної безпеки – захист. Він містить комплекс заходів для запобігання чи локалізації збитків, нейтралізації посягань, ворожих дій, небезпек. Методи і заходи для здійснення захисту можуть бути досить різноплановими і не обов'язково спрямованими прямо на усунення загрози, а на усунення чинників, що спричиняють дану загрозу. Головна спрямованість таких заходів – зниження рівня небезпеки. Методи захисту включають засоби і способи їх використання.

До основних принципів організації і здійснення захисту у сфері економічної безпеки держави можна віднести:

– системність, що передбачає розгляд проблем захисту з урахуванням комплексного використання правових, організаційних і технічних засобів захисту, при цьому повинна бути забезпечена безперервність процесу захисту;

– обґрунтованість, оскільки складність завдань, великий обсяг робіт і обмеженість ресурсів вимагають глибокого науково-технічного обґрунтування рішень;

– ефективність, що передбачає співвідношення ефекту і витрат, виключення зайвих витрат, забезпечення використання найбільш досконалих методів і способів захисту;

– оперативність в управлінні, що забезпечує можливість негайного реагування залежно від важливості об'єктів і зміни характеру загроз із метою запобігання виникненню загрози або ліквідації її наслідків.

Висновки та перспективи застосування результатів досліджень.

Таким чином, науково обґрунтований проект концепції економічної безпеки України, побудовано з урахуванням перерахованих принципів, а створена на його основі державна програма національної економічної безпеки дозволить розробити ефективну систему заходів практичного забезпечення економічної безпеки, реалізація яких сприятиме подоланню багатьох кризових явищ в економіці України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бизнес и безопасность. – 1995. – № 1. С.19
2. Лазарев И.А. Проблемы разработки концепции национальной безопасности Российской Федерации.- В кн. Проблемы глобальной безопасности. – М.: ИНИОНРАН, 1995. – 491 с.
3. Николайчук И.А. Концепция национальной безопасности США и положение России.-В кн. Проблемы глобальной безопасности. – М.: ИНИОНРАН, 1995. – 491 с.
4. Ярочкин В.И. Секьюритология – наука о безопасности жизнедеятельности. – М.: «Ось-89», 2000. – 400 с.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2003 р.